

Elina Kestilä & Hanna Wass

MIELIPIDE-EDUSTAVUUDEN TOTEUTUMINEN TYÖPERÄISEN MAAHANMUUTON KYSYMYKSESSÄ

Johdanto

Euroopan väestön ikääntyessä työperäisen maahanmuuton tarve on noussut selvästi esiin politiikan agendalla. Suomessa työvoimapula kohdataan verraten aikaisin: hallituksen vuonna 2006 julkais-
tun maahanmuuttopoliittisen ohjelman mukaan jo vuosina 2004–
2005 työmarkkinoille tuli vähemmän työvoimaa kuin niiltä poistui
(Työministeriö 2006). Maahanmuutosta vain kymmenisen prosent-
tia on tällä hetkellä työperäistä ja se suuntautuu pääosin pääkau-
punkiseudulle ja palvelusektorille, mutta toisaalta maahanmuutta-
jien määrä kokonaisuudessaan on kuusinkertaistunut vuosina 1987–
2003 sekä tullut etnisesti vaihtelevammaksi (Tilastokeskus 2007b;
Jaakkola 2005). Väestöliitto (2004) arvioi Suomen olevan 400 000
ulkomaalaisen (siis ulkomailla syntyneen ja heidän jälkikasvunsa)
kotimaa vuonna 2040. Nykyisen huoltosuhteen ylläpitoon tarvittai-
siinkin 7 000–10 000 ulkomaalaisen lisäys vuosittain. Työperäisen
maahanmuuton houkuttelemisesta on siten tullut monella tapaa
välttämättömyys työmarkkinoiden toimivuuden kannalta, mikä
näkyi julkisessa keskustelussa erityisesti siinä, että työperäisestä
maahanmuutosta puhutaan lähinnä talouden kontekstissa ja se pi-
detään tiukasti erillään muista maahanmuuton aspekteista, kuten
pakolaisuudesta. Työperäisen maahanmuuton vaatteet asettavatkin

väestöltään hyvin homogeenisen suomalaisen yhteiskunnan uuden tilanteen eteen.

Maahanmuuttajiin kohdistuvien asenteiden kehitys ei yleisesti ole seurannut täysin talouden vaatimusten perässä. Vaikka suomalaisten asenteet maahanmuuttajia kohtaan ovatkin muuttuneet myönteisemmiksi sitten lamavuosien, vertaileva tutkimus osoittaa, että ne eivät juuri poikkeaa eurooppalaisesta keskitasosta. Erityisesti huolta kannetaan maahanmuuton taloudellisista ja kulttuurisista seurauksista (Kestilä 2006). Lisäksi vuoden 2003 eduskuntavaaleissa 39 prosenttia kyselytutkimukseen vastanneista piti työperäisen maahanmuuttoa melko tärkeänä tai erittäin tärkeänä asiakysymyksenä, vaikka se sijoitettiin myös tärkeydeltään asiakysymyslistan alapäähän (Paloheimo 2005, 205).

Negatiivista suhtautumista työperäiseen maahanmuuttoon voidaan avata erityisesti taloudellisen murroksen näkökulmasta. 1970-luvun taloudellisen kriisin myötä tuottavuus ja reaalitytulot laskivat, Länsi-Euroopan taloudellinen kasvu pysähtyi ja massatyöttömyys valtasi alaa. Kriisin vaikutukset kantautuivat kuitenkin pidemmälle: kansallisesta teollisuuskeskeisestä taloudesta siirryttiin globaaliin palvelukeskeiseen talouteen ja elintasokuilu rikkaiden köyhien välillä laajeni (Betz 1998, 6–9; ks. myös Minkenberg ja Schain 2003, 161–162). Laskusuhdanteen jälkeen maahanmuuttajien määrä alkoi kasvaa Länsi-Euroopassa osin perheiden yhdistämisen myötä, osin uusien maahanmuuttajien ansiosta.

Betzin (1994, 27–33, 176; 1998, 6–9) mukaan uudessa yksilökeskeisessä kapitalismissa koulutus ja markkinat määrittelevät sosiaaliryhmät, jakavat yhteiskunnan kahtia ja samalla yksilöivät riskit (ks. myös Ignazi 2003, 218; Kitschelt 1995, 39; Norris 2005, 153–154). Sosiaalista ja kulttuurista pääomaa riittävästi omaavat sopeutuvat talouden murrokseen ja pyrkivät hyötymään globalisaation mahdollisuuksista, mutta niin kutsuttujen modernisaatioprosessin häviäjien, erityisesti heikosti koulutettujen ja työntekijäammateissa toimivien työmarkkina-asema on epävarma ja altis globaa-

lin markkinakilpailun heilahteluille (ks. esim. Eatwell 2000, 416). Tämä voi lisätä kriittistä suhtautumista maltillisiin puolueisiin, jotka eivät kykene enää täysivaltaisesti kontrolloimaan muutosta. Ulkopuolisesta ryhmästä, kuten maahanmuuttajista, tulee puolestaan helposti syntipukkeja (esim. Golder 2003, 438–439; Lubbers ym. 2002, 349). Taloudellinen näkökulma maahanmuuttoon liittyy siten usein työttömyyden uhkaan, vaikka maahanmuuttajat irtisanoaan yleensä herkemmin taloudellisen matalasuhdanteen aikaan, ja realistisempi teollisuustyöläisiin kohdistuva uhka liittyy tehtaiden siirtämiseen halvemman työvoiman maihin (Betz 1994, 85–86, 90–91). Toisaalta modernisaatioprosessin häviäjiä voi yhtä lailla pitää ongelmana hyvinvointivaltion etujen mahdollista hyväksikäyttöä ajatellen. Niin kutsutun hyvinvointisovinnallisen näkemyksen mukaan (Kitschelt 1995, 22–23, 261–263) vain järjestelmään kontribuoivan kansallisen yhteisön tulisi hyötyä hyvinvointivaltion palveluista, ja näin saavutettu varallisuus tulisi jakaa suljetun ryhmän kesken.

Tässä katsauksessa käsitellään työperäisen maahanmuuton kysymystä edustuksellisuuden näkökulmasta. Kirjoitus pohjautuu pääosin tuoreeseen tutkimukseemme (Kestilä ja Wass 2007)¹, jossa tarkasteltiin missä määrin suomalaisten työperäistä maahanmuuttoa koskevat näkemykset tulivat edustetuiksi vuonna 2003 valitussa eduskunnassa. Aluksi käydään läpi eduskuntapuolueiden kannanottoja työperäisen maahanmuuton kysymyksessä vuoden 2007 eduskuntavaali-ohjelmissa. Tämän jälkeen esitellään mielipide-edustavuuden käsitettä ja tarkastellaan tutkimuksemme empiiriseen analyysiin pohjautuen äänestämättä jättäneiden, äänestäneiden, ei-valittujen ehdokkaiden ja valittujen ehdokkaiden välistä mielipideyhtenevyyttä työperäisen maahanmuuton kysymyksessä vuoden 2003 eduskuntavaaleissa. Lopuksi pohditaan lyhyesti kansalaisten ja edustajien välisen mielipidekuilun merkitystä ja mahdollisia taustatekijöitä.

1 Kiitämme Tuija Lattusta ja Juri Mykkästä tähän katsaukseen esitetyistä hyödyllisistä kommentteista.

Eduskuntapuolueet ja työperäinen maahanmuutto

Aiempien vaalien tapaan vuoden 2007 eduskuntavaalikeskusteluissa työperäinen maahanmuutto ei huoltosuhteen kehityksestä huolimatta ollut kovinkaan keskeinen teema. Myöskään yksittäiset ehdokkaat eivät juuri pyrkineet korostamaan kysymystä kampanjoissaan, vaikka henkilökeskeinen vaalijärjestelmä mahdollistaa myös puolueiden sisäisen mielipidevariaation. Huolimatta siitä, että aiheet lähinnä sivuttiin vaalikeskusteluissa, työperäisen maahanmuuton kysymys löytyy jossain muodossa kaikkien eduskuntapuolueiden vaaliohjelmista. Siinä missä kokoomus ja pienemmät puolueet ovat omistaneet maahanmuutolle erillisen osion, keskusta, sosiaalidemokraatit ja Vasemmistoliitto mainitsevat maahanmuuton vain työllisyys- ja koulutuspolitiikan yhteydessä. Puolueiden ohjelmissa korostuu ulkomaalaisen työvoiman kotouttaminen Suomeen, johon Suomen Keskusta pyrkii erityisesti täydennyskoulutuksen ja kieliopetuksen keinoin. Sosiaalidemokraattien mielestä kielen ja kulttuurin opettamisen ohella paras keino maahanmuuttajien kotouttamiseen on löytää heille paikka työmarkkinoilta. Kokoomus lyhentäisi kansalaisuuden saamiseen vaadittavaa oleskeluaikaa kuudesta neljään vuoteen, johon luettaisiin vielä puolet opiskeluajasta, ja poistaisi työntekijöiden oleskeluluvilta saatavuusharkinnan työvoimapulasta kärsiviltä aloilta.

Myös pienemmät eduskuntapuolueet suhtautuvat melko positiivisesti työperäiseen maahanmuuttoon, mutta variaatiota on erityisesti sen suhteen, miten tulijat tulisi integroida suomalaiseen yhteiskuntaan. Perussuomalaisten näkemykset näyttäytyvät melko vastakkaisina vihreiden ja Ruotsalaisen Kansanpuolueen (RKP) näkemyksille. Perussuomalaisten maahanmuuttopolitiikassa on keskeistä, että tulijat integroidaan kunnolla järjestelmään työn ja koulutuksen keinoin, mutta työvoimareserviksi maahanmuuttajia ei tulisi ottaa, eikä valtion tule tukea maahanmuuttajien oman kulttuurin säilyttämistä. Vihreä liitto ja RKP pitävät maahanmuuttajia

kulttuurisena rikkautena: RKP:n mukaan heidän tulisi oppia molemmat kielet ja tämän lisäksi säilyttää oma kulttuurinsa ja kielensä, ja vihreät haluavat lisäksi parantaa maahanmuuttajien mahdollisuuksia hakea töitä Suomesta ja saada työlupa. Muista pienpuolueista Kristillisdemokraatit suhtautuvat positiivisesti työvoimapulan paikkaamiseen hallitulla maahanmuuttopolitiikalla ja jo maassa asuvien maahanmuuttajien paremmalla työllistämällä sekä nopeuttamalla kansalaisuushakemusten käsittelyä ja lisäämällä pidempiaikaisten oleskelulupien myöntämistä. Vasemmistoliiton varaus maahanmuuton suhteen liittyy erityisesti työehtojen väärinkäyttöihin ulkomaalaista työvoimaa käyttävissä yrityksissä.

Suomalaiset eduskuntapuolueet suhtautuvat työperäiseen maahanmuuttoon pääsääntöisesti varsin positiivisesti ja keskittyvät lähinnä konkreettisiin toimiin, joilla maahanmuuttajat kytketään suomalaiseen yhteiskuntaan. Varauksellisimmin asennoituvat Perussuomalaiset ja Vasemmistoliitto, jotka nekin nostavat esiin lähinnä työmarkkinoiden käytännön toimivuuteen liittyviä näkökulmia. Maahanmuuttokriittisimmätkin eduskuntapuolueet siis näyttäisivät toivottavan työn perässä muuttavat tervetulleeksi. Tämä osoittaa selvästi, että maahanmuuttokysymys ei ole meillä yleisesti juurikaan politisoitunut ja kriittisten näkemysten esittäminen on rajoittunut pitkälti kannatukseltaan marginaalisiin puolueisiin ja yksittäisiin ehdokkaisiin.

Edustajien ja edustettavien välinen suhde

Edustuksellisuus on käsitteenä monitahoinen. Powellin (2004, 274) mukaan on mahdollista tehdä jako prosessuaaliseen ja substantiaaliseen representaatioon. Siinä missä ensin mainitussa lähestymistavassa ollaan kiinnostuneita vaaleissa annettujen äänien ja parlamentin paikkajaon välisestä vastaavuudesta, tarkastellaan jälkimmäisessä kansalaisten näkemysten yhteneväisyyttä parlamentaarikkojen näkemysten ja toiminnan kanssa. Substantiaalista representaa-

tiota voidaan puolestaan tarkastella edelleen joko kollektiivisesta tai dyadisesta näkökulmasta (Weisberg 1978, 535). Kollektiiviseen edustavuuteen keskittyvässä tutkimuksessa arvioidaan sitä, kuinka hyvin edustuslaitos kokonaisuudessaan edustaa kansaa. Dyadisessa tarkastelussa paino on puolestaan edustajan ja valitsijoiden välisessä suhteessa (ma.), jolloin voidaan tutkia sitä, miten valittujen edustajien toiminta vastaa valitsijoiden preferenssejä (Erikson 1978, 511; samanlaisesta lähestymistavasta ks. Miller ja Stokes 1963). Mielipide-edustavuutta voi tutkia molemmista lähtökohdista käsin (Herrera ym. 1992; Holmberg 1997).

Edustuksellisuuden teorioiden mukaan edustettavan ja edustajan välinen suhde voi perustua muodolliseen valtuutukseen (*authorization*), vastuullisuuteen (*accountability*), edustavuuteen (*standing for*), edustajan aktiiviseen toimintaan edustettavan puolesta (*acting for*) tai edunvalvontaan (*trusteeship*) (Pitkin 1967, 11–12, 127). Yksi tapa hahmottaa edustavuus on ajatella sitä peilikuvamallina (*resemblance*), mikä tarkoittaa, että edustuslaitoksen tulisi vastata ominaisuuksiltaan kansaa pienoiskoossa. Pitkinin (mt., 11) termin kyseessä on tällöin deskriptiivinen representaatio. Eräänlaisena päinvastaisena mallina voidaan taas pitää Yhdysvaltojen perustuslain säätämisen yhteydessä käydyn väittelyn toisen osapuolen, federalistien, käsitystä, jonka mukaan poliittisen edustuksellisuuden tavoitteena on valita ehdokkaista kyvykkäimmät tärkeään ja vastuulliseen tehtävään edustamaan kansalaisia (Ankersmit 2002, 33). Itse asiassa niin edellisen kuin maaliskuussa 2007 valitun eduskunnan rakenne muistuttaa pikemmin trustee- kuin peilikuvamallia. Ikäryhmistä alle 40-vuotiaat ovat aliedustettuja ja yli 60-vuotiaat puolestaan yliedustettuja. Valituista 67 prosentilla on korkeakoulututkinto, kun äänioikeutetusta vastaava osuus on 13 prosenttia. Perusasteen koulutuksen saaneita on kansanedustajissa vain neljä prosenttia mutta äänioikeutetuissa 38 prosenttia. Valituista 82 prosentin verotettavat tulot olivat yli 42 000 euroa vuodessa, äänioikeutetuista kyseiseen tuloluokkaan lukeutui vain yhdeksän prosenttia.

Tämä heijastaa myös sitä, että opiskelijat ja työttömät olivat valittujen ehdokkaiden joukossa runsaasti aliedustettuja (Tilastokeskus 2007a).

Ulkoisen edustavuuden vinoumat eivät välttämättä kuitenkaan merkitse vinoumia kansalaisten ja edustajien välisessä mielipide-edustavuudessa, joka on suhteellisen vaalitavan perusta (Nousiainen 1998, 157). Brownin (2006, 203–205) mukaan on olemassa useita syitä, miksi deskriptiivistä representaatiota ei tule samaistaa intressiedustavuuteen: 1) ihmiset kuuluvat useisiin eri sosiodemografiisiin ryhmiin, emmekä voi etukäteen tietää, miten he painottavat eri identiteettejään itseymmärryksessään ja toiminnassaan; 2) niiltäkin, jotka kokevat samastuvansa johonkin sosiaaliseen ryhmään, voi puuttua joitain ryhmää määritteleviä identiteettejä ja toisin päin; 3) ihmiset voivat edustaa myös muita kuin oman sosiaalisen ryhmänsä intressejä; ja 4) myös samaan sosiaaliseen ryhmään identifioituvat voivat poiketa toisistaan arvoiltaan ja intresseiltään. Uslander ja Weber (1983) ovat myös osoittaneet, että kansalaisten ja kolmen eliittiryhmän välisessä mielipideyhtenevyydessä havaitut suuret erot säilyivät senkin jälkeen, kun jälkimmäisen sosiodemografista rakennetta painotettiin edellistä vastaavaksi.

Vaikka siis äänestäisimme ulkoisilta ominaisuuksiltaan mahdollisimman paljon itsemme kaltaista ehdokasta, emme silti voi tietää, edustaako hän arvoiltaan ja mielipiteiltään meitä. Ulkoinen edustavuus ei siis ole riittävä kriteeri mielipide-edustavuuden toteutumiselle, vaan valittujen tulisi ennen kaikkea edustaa kansalaisia arvoiltaan ja näkemyksiltään.² Myös demokraattisten vaalien tavoitteena

- 2 Manin (2002, 111) esittää, että huolimatta siitä, että sekä mandaattiin että edustavuuteen perustuvat näkemykset edustuksellisuudesta pitävät päämääränä edustuslaitoksen toimimista kansana pienoiskoossa, ne eroavat toisistaan keinojen suhteen. Siinä missä mandaattiin perustuvassa mallissa kansalaisten ja edustuslaitoksen tahojen vastaavuus pyritään varmistamaan lainsäädännöllä, deskriptiivinen teoria olettaa, että edustajat toimivat spontaanisti kansan tahdon mukaisesti, koska he ovat heijastuma kansasta, jakavat samat olosuhteet näiden kanssa ja ovat sitä lähellä.

on, että valituksi tulevat ne ehdokkaat, joiden näkemykset vastaa-
vat mahdollisimman pitkälle kansalaisten näkemyksiä (Uslaner ja
Weber 1983, 185). Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että kan-
salaisten ja ehdokkaiden välinen mahdollisimman suuri mielipide-
yhtenevyys ei tietenkään automaattisesti tarkoita, että ehdokkaat
valituksi tultuaan kykenisivät *toimimaan* kansalaismielipiteen mu-
kaisesti, vaan se on pikemminkin vain edellytys sille. Mielipide-
edustavuuden toteutumisen vaalien kautta voi puolestaan katsoa
edellyttävän, että vaalit ovat reilut, kansalaiset ovat perillä ehdok-
kaiden näkemyksistä, kansalaiset äänestävät mielipideyhteneväsyy-
den eivätkä esimerkiksi deskriptiivisen representaation perusteella
ja että kaikki äänestävät tai äänestävien ja äänestämättä jättävien
näkemykset eivät poikkeakaan toisistaan.

Ehdokkaiden ja äänioikeutettujen välinen mielipidekuilu

Eduskuntavaalitutkimuksen 2003 (FSDI260) ja Yleisradion
vuoden 2003 vaalikoneen aineistoihin (FSDI295) perustuvassa
tutkimuksessamme (Kestilä ja Wass 2007) tarkastelimme, miten
mielipide-edustavuus toteutui vuoden 2003 eduskuntavaaleissa
työperäisen maahanmuuton kysymyksessä. Yhä suositummaksi
käyneiden vaalikoneiden perusteella äänestäjillä on nykyisin mah-
dollista saada tietoa ehdokkaiden näkemyksistä yksittäisissä asia-
kysymyksissä ja siten halutessaan äänestää omia arvoja ja näkemyk-
siä parhaiten vastaavaa ehdokasta. Eduskuntavaalitutkimukseen
2003 sisällytettiin Yleisradion vaalikoneen kysymyspatteristo, jol-
loin nämä kaksi aineistoa yhdistämällä voidaan puolestaan selvittää
yleisesti mielipide-edustavuuden toteutumista. Omassa tutkimuk-
sessamme vertasimme äänestäneiden, äänestämättä jättäneiden,
valittujen ehdokkaiden ja ei-valittujen ehdokkaiden kannanottoja
väitteeseen *"Suomen pitää aktiivisesti hankkia tulevana vuosina lisää*

työvoimaa ulkomailta". Tavoitteena oli selvittää yhtäältä, edustaako eduskunta enemmän äänestäneiden kuin äänestämättä jättäneiden mielipiteitä, ja toisaalta edustaisivatko eduskunnan ulkopuolelle jääneet ehdokkaat valittuja ehdokkaita paremmin koko valitsijakunnan keskimääräistä mielipidettä. Olimme lisäksi kiinnostuneita siitä, missä määrin mielipide-edustavuus ehdokkaiden ja äänestäjien välillä perustuu heidän sosiaaliseen taustaansa, toisin sanoen toteutuisiko mielipide-edustavuus paremmin, mikäli äänestäjät olisivat äänestäneet enemmän ulkoisilta ominaisuuksiltaan itsensä kanssa samankaltaisia ehdokkaita. Tutkimuksen empiirisessä osiossa tarkastelimme ensin ryhmien sosiodemografista ja -ekonomista koostumusta sukupuolen, sukupolven³ ja iän mukaan, minkä jälkeen selvitimme varianssianalyysillä ja logistisella regressioanalyysillä sosiaalisen taustan vaikutusta näkemyksiin työperäisestä maahanmuutosta.

Taloudellisten intressien teorian perusteella oletimme miessukupuolen lisäävän negatiivista suhtautumista maahanmuuttoon kahdesta syystä. Ensinnäkin naisten osallistuminen työmarkkinoille on vähäisempää useissa maissa, mikä saattaa vähentää heidän negatiivista suhtautumistaan globaalin markkinakilpailun haittapuoliin (Betz 1994, 144–145).⁴ Lisäksi naiset päätyvät myös epätodennäköisemmin teollisuussektorille, jonka asema työmarkkinoilla on globaalin kilpailun valossa kaikkein epävarmin (Mayer 1999). Koska naisten osuus on suurempi palvelusektorilla, he saattavat

- 3 Sukupolvet jaoteltiin J.P. Roosin (1987) jaottelua soveltaen ja täydentäen neljään ryhmään: 1) sodan ja jälleenrakennuksen sukupolvi (1900–1939), 2) suuren murroksen sukupolvi (1940–1959), 3) lähiöiden sukupolvi (1960–1969) ja yksilöllisen valinnan sukupolvi (1970–) (nimitys ks. Purhonen 2002; sukupolvien avainkokemusten yhteenvedosta ks. Wass 2007).
- 4 Myös Suomessa työvoimaosuus on naisilla miehiä pienempi. Vuonna 2006 työvoimaan kuuluvien 15–74-vuotiaiden naisten osuus samanikäisestä väestöstä oli 64,6 % miesten vastaavan luvun ollessa 69 prosenttia (Tilastokeskus 2007b).

jopa hyötyä keskimääräistä enemmän globaalista kilpailusta, ja palvelusektorilla maahanmuuttajien määrä on muutenkin vähäisempi (Givens 2004, 37–38, 40). Naisten asema työmarkkinoilla vähentää siten todennäköisyyttä lukeutua ”modernisaatioprosessin häviäjiin”, ja naisten voidaan siten olettaa pitävän vierastyövoimaa keskimäärin pienempänä uhkana kuin miesten.

Sukupolven suhteen oletettiin keskiryhmien olevan kaikkein positiivisimpia työperäisen maahanmuuton suhteen. Kuten Arzheimer ja Carter (2006, 421) ovat todenneet, asenteiden maahanmuuttajia kohtaan tulisi varioida U-muotoisen käyrän mukaan, sillä sekä vanhimmat ja nuorimmat äänestäjät ovat kaikkein riippuvaisempia hyvinvointivaltiosta, ja näin ollen muita ikäryhmiä todennäköisemmin asenteiltaan hyvinvointisovinnistisimpia. Lisäksi nuorimmilla ja vanhimmillä ikäryhmillä on suurin työttömyysriski.

Koulutuksen suhde työperäiseen maahanmuuttoon asennoitumiseen liittyy puolestaan kiinteästi työmarkkina-asemaan. Heikosti koulutetut päätyvät todennäköisemmin vähemmän erityistaitoja vaativiin ammatteihin ja ovat siksi markkinoiden heilahteluille alttiimpia. Heillä on myös pienemmät mahdollisuudet pysyvään ja kokopäiväiseen työsuhteeseen. Koska heikosti koulutetut ovat siten useammin samankaltaisessa sosioekonomisessa asemassa kuin maahanmuuttajat, on todennäköisempää, että he suhtautuvat työperäiseen maahanmuuttoon keskimäärin negatiivisemmin kuin korkeasti koulutetut, joiden työnäkymät ovat vakaampia (Kitschelt 1995, 9; Lubbers ym. 2002, 348).

Tarkasteltaessa valittujen neljän ryhmän yleistä sosiodemografista ja -ekonomista koostumusta tulokset osoittivat naisten olevan yliedustettuja äänestäneiden keskuudessa, mutta aliedustettuja valittujen ehdokkaiden kohdalla. Sama päti nuorimpaan ikäryhmään, mutta äänestämättä jättäneiden keskuudessa heidän osuutensa oli erityisen suuri. Jyrkin vinouma ilmeni kuitenkin koulutuksen suhteen: heikoimmin koulutetut puuttuivat lähes kokonaan valittujen ehdokkaiden joukosta, kun taas kaikkein korkeimmin koulutettu-

jen osuus tässä ryhmässä lähenee kahta kolmasosaa. Ryhmien välillä oli siis selkeitä eroja sosiaalisen taustan suhteen, mutta olennaisempaa on, missä määrin tämä heijastui ryhmien asennoitumisessa työperäiseen maahanmuuttoon. Keskiarvovertailu osoitti äänestämättä jättäneiden olevan asenteeltaan kaikkein kriittisimpiä ja valittujen ehdokkaiden kaikkein positiivisimpia.

Kuitenkin vasta monimuuttuja-analyysillä päästiin tarkastelemaan mielipidekuilun syitä: ryhmiä tarkasteltiin sosiaalisen taustan suhteen aluksi yhdessä ja lisäksi jokaista erikseen. Tulokset olivat yhdenmukaisia keskiarvovertailun kanssa, mutta yllättäen valitsematta jääneiden ehdokkaiden asenteet olivat myönteisimpiä verrattuna muihin ryhmiin. Tarkasteltaessa sosiaalisen taustan vaikutusta ryhmäkohtaisesti, äänestämättä jättäneiden keskuudessa ei havaittu sukupuolten välistä mielipidekuilua, ja koulutuksen vaikutustakin oli vaikea arvioida, sillä riittävällä määrällä vastaajia ei ollut korkea-asteen koulutusta. Nuorimman sukupolven (1970–) verraten negatiiviset asenteet sen sijaan poikkesivat muista sukupolvista. Äänestäneiden keskuudessa mielipiteissä ei ollut juuri sukupuolen mukaista variaatiota, mutta vanhempiin sukupolviin kuuluminen ja koulutuksen lisääntyminen näyttivät muuttavan asenteita positiivisemmaksi.

Valitsematta jääneiden ehdokkaiden keskuudessa nuorin sukupolvi näyttäytyi positiivisimpana, kaikkien muiden sukupolvien erotessa siitä merkitsevästi. Samoin koulutuksen vaikutus oli oletettu, mutta sukupuolten välillä ei juuri havaittu eroja. Kuten vuoden 2007 eduskuntavaali ohjelmien perusteella voitaisiin olettaakin, RKP:n ehdokkaat olivat selvästi keskimääräistä myönteisempiä työperäisen maahanmuuton kysymyksessä myös vuoden 2003 vaaleissa, samoin vihreiden ehdokkaat. Perussuomalaisiin ja marginaalipuolueisiin kuuluvat ehdokkaat suhtautuivat todennäköisemmin negatiivisesti työperäiseen maahanmuuttoon. Valittujen ehdokkaiden kohdalla millään sosiodemografisista tai -ekonomisista taustamuuttujista ei näyttänyt olevan vaikutusta työperäistä maahanmuuttoa kohtaan:

ainoastaan kokoomukseen kuuluvat ehdokkaat näyttäytyivät jonkin verran myönteisimpinä.

Tulokset osoittivat ryhmien sosiaalisessa koostumuksessa merkittäviä eroja. Mikäli asenteiden työperäistä maahanmuuttoa kohtaan oletetaan olevan voimakkaasti sidoksissa sosiaaliseen statukseen, ryhmien välillä havaittu mielipidevaihtelu on tuskin yllättävää. Vaihtelu ryhmien sisällä johtuu jonkin verran sosiaalisesta taustasta, erityisesti koulutuksen ja sukupolven vaikutuksesta. Toisaalta erot asenteissa ryhmien välillä säilyivät sosiaalisessa taustassa olevien erojen huomioimisen jälkeenkin, vaikka ero äänestämättä jättäneiden ja ei-valittujen ehdokkaiden välillä merkittävästi kapenikin, ja jälkimmäisten asenteet olivat voimakkaammin sidoksissa sosiaaliseen taustaan kuin valittujen ehdokkaiden. Voidaankin ajatella, että positiivisempia asenteita ei-valittujen ja valittujen ehdokkaiden joukossa ei voida selittää heidän sosiaalisella statuksellaan, ja vaikka äänestäjät ja äänestämättä jättäneet poikkesivat toisistaan, jälkimmäisten äänestäminen ei olisi juuri parantanut mielipide-edustavuutta, sillä kaikkien tarjolla olleiden ehdokkaiden näkemykset olivat keskimäärin selvästi heitä myönteisempiä. Sama pitää paikkansa äänestäneiden kohdalla: vaikka valitsematta jääneet olisivatkin tulleet valituksi, mielipide-edustavuus asiakysymyksessä ei olisi toteutunut juurikaan paremmin.

Maahanmuuttokysymys ja suomalaiset äänestäjät

Edeltävän keskustelun valossa näyttää siltä, että vuosien 2003–2007 kansanedustajat eivät edustaneet suomalaista valitsijakuntaa kovinkaan hyvin työperäisen maahanmuuton kysymyksessä. Äänestäneiden mielipiteet lähenevät edustajien näkemyksiä, mutta kuilu äänestämättä jättäneiden ja edustajien välillä näyttää varsin suurelta. Mielipiteiden yhtenevyys kysymyksessä ei näytä olevan sidoksissa sosiaaliseen taustaan, eivätkä äänestäneet olisi tulleet paremmin

edustuiksi valitessaan ehdokkaansa perustuen sosiodemografiseen tai -ekonomiseen samankaltaisuuteen. Kärjistäen voi todeta, että nuori ja heikosti koulutettu, taloudellisesta murroksesta huolissaan oleva "modernisaatioprosessin häviöjä" ei voi taata intressiensä edustamista asiakysymyksessä valitsemalla samankaltaisesta sosiaalisesta taustasta nousevan ehdokkaan. Ulkoinen samankaltaisuus ei siis ole yhtäläinen mielipide-edustavuuden kanssa.

Tilannetta ei olisi myöskään juuri parantanut se, että kaikki äänestämättä jättäneet olisivat käyttäneet äänioikeuttaan, koska mielipidekuilu ehdokkaiden näkemyksiin oli niin suuri. Tämä ei kuitenkaan luonnollisesti tarkoita sitä, että äänestämättä jättämisellä ei olisi ollut merkitystä. Toteutettu politiikka voi nimittäin vinnoutua heikon äänestysprosentin vuoksi pikemminkin äänestäneiden näkemyksiä vastaavaksi, ja äänestämättä jättäneiden intressit on helpompi jättää päätöksenteossa vähemmälle huomiolle (Bennett ja Resnick 1990). Vaikka usein on osoitettu äänestämättä jättäneiden eroavan vain marginaalisesti äänestäneistä politiikkapreferensseissään (Bennett ja Resnick 1990; Texeira 1992: 97–101; Wolfinger ja Rosenstone 1980, 111–113; vrt. kuitenkin Wattenberg 2002), tässä tarkasteltu työperäisen maahanmuuton kysymys näyttäisi jakavan äänioikeutettuja. Pidemmän päälle epäedustava politiikan agenda voi johtaa kehään, jossa äänestämättä jättämistä jatketaan siksi, että poliittisen järjestelmän ei koeta edustavan omia intressejä ja preferenssejä.

Kuilu kansalaisten ja edustajien välillä työperäistä maahanmuuttoa koskevassa kysymyksessä on kaiken kaikkiaan varsin monisäikeinen kysymys. Pekonen (2006, 83) toteaa, että kansalaisten ja edustajien välistä välimatkaa voidaan tarkastella Ankersmitin mimeettisen ja esteettisen representaation käsitteiden avulla. Mimeettisessä representaatiossa tavoitteena on mahdollisimman suuri vastaavuus edustajan ja edustettavan välillä, niin että eduskunta muodostaisi poikkileikkauksen kansasta ja heijastaisi kansalaisten tahtoa. Ankersmitin mukaan ongelmana kuitenkin on, että ei voi-

da osoittaa jotain poliittisesta representaatiosta täysin riippumattomasta poliittisesta todellisuudesta, jota edustamisessa tulisi kopioida. Esteettinen representaatio puolestaan tarjoaa näkökulman ja perspektiivin esittämäänsä kohteeseensa, ja näin syntyneen etäisyyden myötä täsmentyvät toimintavaihtoehdot. Konkreettisemmin esteettinen representaatio tarkoittaa edustuksellisen demokratian yhteydessä sitä, että edustuksellisella järjestelmällä on tarjota äänestäjälle eri toimintavaihtoehtoja, joihin tämä voi ottaa kantaa vaaleissa (mt., 85). Esteettisen representaation näkökulmasta kansalaisten ja edustajien välinen mielipidekuilu ei siis varsinaisesti ole ongelma siinä suhteessa, että poliittisilla päätöksentekijöillä täytyy olla mahdollisuus johtaa ilman liiallista tukeutumista oletettuun kansalaismielipiteeseen. Ehdokkaiden äänestäjiä myönteisemmät näkemykset ja maahanmuuttokysymyksen vähäinen rooli vaalikamppailussa kuitenkin kaventavat tarjolla olevia toimintavaihtoehtoja ja heikentävät näin maahanmuuttokysymystä tärkeänä pitävien äänestäjien tosiasiallisia valinnanmahdollisuuksia. Parlamentaaristen vaihtoehtojen rajallisuus eli käytännössä maahanmuuttokriittisten puolueiden puuttuminen vaaliareenalta on myös sikäli haaste edustuksellisen järjestelmän toimivuudelle, että se saattaa yhtäältä kanavoida tyytymättömyyttä ulkoparlamentaariseen toimintaan tai vaihtoehtoisesti lisätä politiikasta vieraantumista.

Millaisia käytännön seurauksia mielipide-edustavuuden puutteellisuudella työperäisen maahanmuuton kysymyksessä voisi olla erityisesti Suomen tapauksessa? Uudenmaanliiton ja Helsingin kauppakamarin toteuttaman tutkimuksen mukaan 20 prosenttia helsinkiläisistä yrityksistä on suunnitellut rekrytoivansa yhdestä kymmeneen työntekijää seuraavan kahden vuoden aikana, ja viisi prosenttia yrityksistä arvioi palkkaavansa yli kaksikymmentä. Jopa 78 prosenttia yrityksistä haluaisi palkata ulkomaista työvoimaa nimenomaan vakituiseen työsuhteeseen. Ongelma näyttääkin noussevan taloudellisten realiteettien ja suomalaisten epäluuloisuuden välisestä kuilusta. Hallituksen maahanmuuttopoliittisessa ohjel-

massa (Työministeriö 2006) on mainittu useita keinoja lisätä monikulttuurisuutta, vähentää syrjintää, parantaa maahanmuuttajien osallistumista ja integroitumista yhteiskuntaan ja lisätä heidän mahdollisuuksiaan säilyttää oma kulttuurinsa. Politiikkaohjelman vaikutus jää nähtäväksi, mutta julkista keskustelua työperäisen maahanmuuton todellisista vaikutuksista alkuperäisväestölle todella tarvittaisiin. Jotta hyvinvointisovinismia ja ennakoluuloja voitaisiin välttää, tulokkaiden todelliset vaikutukset huoltosuhteeseen ja hyvinvointivaltion kantokykyyn tulisi eritellä. Siten ongelmana ei näyttäisi niinkään olevan se, että modernisaatioprosessin häviäjät eivät tule edustetuiksi, vaan enemmänkin yrityksen puute kuroa kuilua umpeen edustajien ja edustettavien välillä. Tiedonsaantia ryhmien välillä tulisi huomattavasti tasapainottaa.

Kansalaisten ja edustajien välistä mielipidekuilua voi myös osaltaan selittää se, että samaa ilmiötä tarkastellaan eri näkökulmista. Siinä missä edustajille työperäinen maahanmuutto linkittyy hyvinvointipalvelujen tuottamiseen ja työmarkkinoiden toimivuuteen, äänestäjille kysymys saattaa näyttytyä moniulotteisempana ja siihen voi sekoittua myös esimerkiksi kulttuurisia tekijöitä. Suhtautuminen työperäiseen maahanmuuttoon ei sinänsä kerro välttämättä mitään yleisistä ennakoluuloista maahanmuuttajia kohtaan: taloudellisesta näkökulmasta katsottuna ennakoluuloisuus voi kohdistua kaikkiin maahanmuuttajiin heidän kulttuuri-taustastaan riippumatta. Hyvinvointisovinismissa onkin useimmiten kyse huolesta taloudellisten etujen menettämisestä ja epävarmuudesta työmarkkinoilla, ja se voi näkyä myös väestöryhmän kohtelussa oman maan sisällä, esimerkiksi pohjoisitalialaisten suhtautumisessa eteläitalialaisiin tai flaaminkielisten suhtautumisessa ranskankielisiin Belgiassa (Golder 2003, 439–441; Lubbers ym. 2002, 349; Norris 2005, 23). Toisaalta on todettava, että vaikka taloudellista näkökulmaa voidaan pitää kulttuurisista ja turvallisuusnäkökohdista tiukasti erillisenä, taloudelliseen protektionismiin voi kuitenkin liittyä asenteellisesti myös kulttuurinen protektionismi,

jossa pyritään kansallisen identiteetin, yhteiskunnallisen koheesion ja perinteisen kulttuurin säilyttämiseen. Maahanmuuttoteema ei ole kuitenkaan yleensä saavuttanut Suomen yhteiskunnallisessa keskustelussa jatkuvuutta, toisin kuin esimerkiksi Ranskassa, Itävallassa, Belgiassa ja Skandinaviassa, missä maahanmuuttajien vastaiset radikaalioikeistopuolueet ovat nostaneet teeman eksplisiittisesti politiikan agendalle. Vaikka työperäisen maahanmuuton tarve osin pakottaa lähivuosina puolueet reagoimaan yleisesti maahanmuuttokysymykseen nykyistä laajemmin, sosioekonomisen ulottuvuuden dominoiva asema puolueiden keskinäisessä kilpailussa estää todennäköisesti menestyvien puolueiden rakentumisen yksittäisen sosiokulttuurisen asiakysymyksen ympärille.

Lähteet

Kirjallisuus

- ANKERSMIT, FRANK R. 2002. Representational Democracy: An Aesthetic Approach to Conflict and Compromise. *Common Knowledge* 8:1, 24–46.
- ARZHEIMER, KAI JA CARTER, ELIZABETH. 2006. Political Opportunity Structures and Right-wing Extremist Party Success. *European Journal of Political Research* 45:3, 419–443.
- BENNETT, STEPHEN E. JA RESNICK, DAVID. 1990. The Implications of Non-voting for Democracy in the United States. *American Journal of Political Science* 34:3, 771–802.
- BETZ, HANS-GEORG. 1994. *Radical Right-Wing Populism in Western Europe*. New York: St. Martin's Press.
- . 1998. Introduction. Teoksessa Hans-Georg Betz ja Stefan Immerfall (toim.), *The New Politics of the Right: Neo-Populist Parties and Movements in Established Democracies*. London: Macmillan.

- BROWN, MARK B. 2006. Survey Article: Citizen Panels and the Concept of Representation. *Journal of Political Philosophy* 14:2, 203–225.
- EATWELL, ROGER. 2000. The Rebirth of the “Extreme Right” in Western Europe. *Parliamentary Affairs* 53:3, 407–425.
- ERIKSON, ROBERT S. 1978. Constituency Opinion and Congressional Behavior: A Re-examination of the Miller-Stokes Representation Data. *American Journal of Political Science* 22:3, 511–535.
- GIVENS, TERRI E. 2004. The Radical Right Gender Gap. *Comparative Political Studies* 38:1, 30–54.
- GOLDER, MATT. 2003. Explaining Variation in the Success of Extreme Right Parties in Western Europe. *Comparative Political Studies* 36:4, 432–466.
- HERRERA, CHERYL LIN, HERRERA, RICHARD JA SMITH, ERIC R. A. N. 1992. Public Opinion and Congressional Representation. *Public Opinion Quarterly* 56:2, 185–205.
- HOLMBERG, SÖREN. 1997. Dynamic Opinion Representation. *Scandinavian Political Studies* 20:3, 265–283.
- IGNAZI, PIERO. 2003. *Extreme Right Parties in Western Europe*. New York: Oxford University Press.
- JAAKKOLA, MAGDALENA. 2005. *Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2005*. Työpoliittinentutkimus. Helsinki: Työministeriö. [http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/06_tutkimus/tpt286.pdf], luettu 3.4.2007.
- KITSCHOLT, HERBERT. 1995. *The Radical Right in Western Europe: A Comparative Analysis*. Ann Arbor: Michigan University Press.
- KESTILÄ, ELINA. 2006. Is There Demand for Radical Right Populism in the Finnish Electorate? *Scandinavian Political Studies* 29:3, 169–191.
- KESTILÄ, ELINA JA WASS, HANNA. 2007. *Representation of the Work-related Immigration Issue: Positions of the Finnish Electorate and MP Candidates in the 2003 Parliamentary Elections*. Käsikirjoitus.

- LUBBERS, MARCEL, GIJSBERTS, MÉROVE JA SCHEEPERS, PEER. 2002. Extreme Right-Wing Voting in Western Europe. *European Journal of Political Research* 41:3, 345–378.
- MANIN, BERNARD. 2002. *The Principles of Democratic Government*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MAYER, NONNA. 1999. *Ces Français qui votent FN*. Paris: Flammarion.
- MILLER, WARREN E. JA STOKES, DONALD E. 1963. Constituency Influence in Congress. *American Political Science Review* 57:1, 45–56.
- MINKENBERG, MICHAEL JA SCHAIN, MARTIN. 2003. The Front National in Context: French and European Dimensions. Teoksessa Peter Merkl ja Leonard Weinberg (toim.), *Right-Wing Extremism in the Twenty-First Century*. London: Frank Cass.
- NORRIS, PIPPA. 2005. *Radical Right: Voters and Parties in the Electoral Market*. Cambridge: Cambridge University Press.
- NOUSIAINEN, JAAKKO. 1998. *Suomen poliittinen järjestelmä*. Helsinki: WSOY.
- PALOHEIMO, HEIKKI. 2005. Puoluevalinnan tilannetekijät. Teoksessa Heikki Paloheimo (toim.), *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Helsinki: WSOY.
- PEKONEN, KYÖSTI. 2006. Ovatko puolueet ja poliitikot "liian kaukana" vai "liian lähellä" äänestäjiä? Teoksessa Jyrki Kähkönen ja Jukka Paastela (toim.), *Demokratia ja poliittinen osallistuminen: Scripta in honorem professoris Heikki Paloheimo sexagesimum annum complentis*. Studia Politica Tamperensis 15. Tampere: Tampereen yliopisto.
- PITKIN, HANNAH F. 1967. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press.
- POWELL, G. BINGHAM, JR. 2004. Political Representation in Comparative Politics. *Annual Review of Political Science* 7, 273–296.
- PURHONEN, SEMI. 2002. Sukupolvikäsitteen kolme ulottuvuutta: Sukupolven diskursiivisen dimension merkitys sukupolvitietoisuuden rakentumisessa. *Sociologia* 39:1, 4–17.

- ROOS, J.P. 1987. *Suomalainen elämä: Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*. Helsinki: SKS.
- TEXEIRA, ROY A. 1992. *The Disappearing American Voter*. Washington, D.C: The Brookings Institution.
- Tilastokeskus. 2007a. *Eduskuntavaalit 2007: Ehdokkaiden ja valittujen taustat*. [http://www.stat.fi/til/evaa/2007/evaa_2007_2007-03-19_kat_001.html], luettu 3.4.2007.
- Tilastokeskus. 2007b. *Työvoimatutkimus*. [<http://pxweb2.stat.fi/database/PX-Web%20StatFin/Ty%F6markkinat/Ty%F6voimatutkimus/Ty%F6voimatutkimus.asp>], luettu 11.4.2007.
- Työministeriö. 2006. *Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma*. [http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_ryoministerio/06_julkaisut/07_julkaisu/thj371.pdf], luettu 3.4.2007.
- USLANER, ERIC M. JA WEBER, RONALD E. 1983. Policy Congruence and American State Elites: Descriptive Representation Versus Electoral Accountability. *Journal of Politics* 45:1, 183–196.
- Väestöliitto. 2004. *Väestöpoliittinen ohjelma*. [http://www.vaestoliitto.fi/mp/db/file_library/x/IMG/13591/file/vpohjelma_lopulinenpdf.pdf], luettu 3.4.2007.
- WASS, HANNA. 2007. Generations and Socialization into Electoral Participation. *Scandinavian Political Studies* 30:1, 1–19.
- WATTENBERG, MARTIN P. 2002. *Where Have All the Voters Gone?* Cambridge: Harvard University Press.
- WEISBERG, HERBERT. 1978. Evaluating Theories of Congressional Roll-Call Voting. *American Journal of Political Science* 22:3, 554–577.
- WOLFINGER, RAYMOND E. JA ROSENSTONE, STEVEN J. 1980. *Who votes?* New Haven: Yale University Press.

Aineistot

- FSD1260. Eduskuntavaalitutkimus 2003 (elektroninen aineisto). Karvonen, Lauri, Paloheimo Heikki ja Vaalit ja edustuksellinen

- demokratia Suomessa -tutkimusryhmä (tekijät), 2003. Espoo: Suomen Gallup (aineistonkeruu), 2003. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja), 2005.
- FSD1295. Eduskuntavaalit 2003: ehdokkaiden vastaukset Yleisradion vaalikoneeseen (elektroninen aineisto). Yleisradio (tekijä). Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (jakaja), 2006.
- Kansallinen Kokoomus. 2007. Vastuullinen markkinatalous ja sen vaikutukset Suomen tulevaisuuteen – Kokoomuksen vaalitaivoitteen 2007. Puoluehallitus 2.2.2007. [<http://www.suomentoivo.fi>], luettu 3.4.2007.
- Kristillisdemokraatit. 2007. Tiukkapipoisesti oikeudenmukaisemman politiikan puolesta! [<http://www.kristillisdemokraatit.fi>], luettu 3.4.2007.
- Perussuomalaiset. 2006. Eduskuntavaaliohjelma 2007. Oikeudenmukaisuuden, hyvinvoinnin ja kansanvallan puolesta! Puolue-neuvosto 13.8.2006. [<http://www.perussuomalaiset.fi/eduskuntavaalit2007.html>], luettu 3.4.2007.
- Ruotsalainen kansanpuolue. 2007. 100+3. Eduskuntavaaliohjelma 2007. [http://sfp.fi/files/program/Valplattform_fnsk.pdf], luettu 3.4.2007.
- Suomen Keskusta. 2007. Vähän kuin itseäsi äänestäisit. Keskustan tavoitteet vaalikaudelle 2007–2011. [<http://www.keskusta.fi/>], luettu 3.4.2007.
- Suomen Sosialidemokraattinen Puolue. 2006. Reilu Suomi – työtä ja välittämistä. SDP:n puoluevaltuusto 10.–11.11.2006. [<http://www.sdp.fi>], luettu 3.4.2007.
- Vasemmistoliitto. 2007. Eduskuntavaaliohjelma 2007. [http://www.vasemmistoliitto.fi/politiikka/ohjelmat/fi_FI/eduskuntavaaliohjelma_2007], luettu 3.4.2007.
- Vihreä liitto. 2006. Eduskuntavaaliohjelma 2007. Valtuuskunnan kokous 17.9.2006. [<http://www.vihreat.fi/fi/vaaliohjelma>], luettu 3.4.2007.